

ad Vassa ---» a. 1372; «Portale vocatum del *Toró* --- Perpinianum ---» a. 1383; «los ponts de Nostra Dona ne del *Toró*» a. 1399.

Si n'exceptuem algun cas de context purament llatí, ja es veu que aquest mot va pertot amb article, i per tant funcionava o havia funcionat com a apellatiu. A d'altres articles de l'*InuLC* en trobo encara d'altres docs. amb context que donen encara més precisions sobre el lloc: «Del pont del *Toron* entró al Pont de Nostra Dona» a. 1364; «davant lo Portal del Pes e prop lo *Toró*» a. 1378, «la plassa del *Toron*, ubi tenebatur la tafuraria sive jochs a la Cresca e a la Maylola» a. 1420 (s. v. *pont*, *prop* i *mallola*). En fi consta, per d'altres, que no sols hi havia l'aigua de la Bassa, sinó que hi rajava una font del mateix nom: «confrontancia cum flumine Vasse usque ad fontem vocatum lo *Toró*» a. 1334, «aqua que progreditur de fonte seu *thoró* del Carme» a. 1400 (*InuLC*, s. v.): per aquest veiem, doncs, que encara en l'any 1400 hi havia consciència que un *thoró* i una *fonte* volien dir el mateix o quasi la mateixa cosa.

En una part d'aquestes mencions hi ha -ó en lloc de -on: ni són les més antigues ni això aconseguí generalitzar-se a l'E. Mj., perquè fins en la més moderna, de 1420, encara hi ha *del Toron*, en context purament català, forma doncs gens suspecta de llatinització. Gens no minva, doncs, la seguretat que el mot tenia -n fixa (en català generalment provinent de ND), i que es tracta d'una variant analògica, secundària, tal com *rodó* < *rodon* ROTUNDUS, *segó* = *segon* SECUNDUS, *gla* GLANDEM, *bla*; i tal com en toponímia ací i allà trobem *Clot Pregó* per *pregon* PROFUNDUS, *Coll Pa* en lloc de *Coll Panpandus* etc. Altrament fora d'aquest nom perpinyanenc, el nostre mot apareix pertot amb la -n conservada, no sols en el cognom bastant freqüent *Turon* (n'he coneguts a Girona i Emp., i és il·lustre el musicògraf i instrumentista *Turon* de Perpinyà, c. 1840, que fou mestre i col·lega de Pep Ventura, veg. ací *TE-NOR* i *TIPLÉ*).

Car *toron* resta com a nom de deus renomades, i fins conegut com a apellatiu, en bastants indrets Nord i Sud de les Alberes: quasi sempre amb la -n conservada. El *Torón* és el nom d'una gran i abundosa deu a la vall de Bianya: raja al costat d'un gran mas (*el turón*, 0k4 aigües amunt de la parroquial de Sant Salvador, 1958, 1965 ---): tant el mas com la deu són coneguts de tothom en el país. La *Font del turín* en els Aspres, 1 km. al SE. del poble de Tellet, que té molta aigua i molt fresca, constitueix la deu principal de la Ribera de la Palmera, que va cap a la Tet (1959). Ja hem vist la deu del *Toronell*: com aquest i el del doc. de 1114, hi ha els *terondel* occitans; tinc nota, no precisada, de diversos *turnél*, amb síncope pretònica, en pobles de l'Alt Vallespir; i crec recordar un altre riuert d'aquest nom en el Ripollès o Alt Berguedà.

Notable la *Font del Toron-alt* que raja un centenar de metres al peu del cim de St. Gregori, de la banda d'Osor. És d'aigua mai estroncada i fresca, i certament el nom no ve de *turó* 'puig', puix que no designa cap paratge orogràfic ni cap turó o serrat, sinó només la

font; i és clar que pren nom del fet de ser tan alta, la més elevada d'aquella vall de les Guilleries, ja prop del capdamunt de la muntanya. En visitar-la el primer cop, el 1970, hi vaig veure uns bells versos anònims, esculpits damunt la pedra (amb aqueixa grafia): «Rages dalt l'altura, / Font del *Toronell*: / aigua tota pura, / sembla que murmura / càntic eternal»; m'han dit més tard, diverses vegades, gent del país (1977, 1980), que és una font molt coneguda de tothom, amb aquest nom, i un amic m'assegura que els versos són del Dr. Angel Vinyes i Miralpeix: pels quals felicito aquest senyor.

Una excepció, sense -n, l'única que conec, és la *Font del Toró*, a Amer (1964, 1983): encara que sigui pendents amunt del caseriu de la vila d'Amer (extrem SO.), hi ha bon tros encara fins al cap d'aquells serrats; per tant, deu ser també el nom de font que comentem.

En llengua d'oc el mot és més conegut i ja ha estat molt estudiat. N'hi ha força dades, la major part provinent de la toponímia o de documents locals. Com a NL, en efecte, s'estén des del dept. més septentrional del domini llenguadocià fins al més meridional, car tant Amé com Sabarthès donen molts testimonis del tipus *teron* 'deu' en llurs diccionaris topogràfics del Cantal i de l'Aude. Cap al NO. el mot deu arribar també als límits del llgd., car el *TdF* (s. v. *touron*) en dóna un testimoni clar en Guilhen Delprat d'Agén («al fons d'una croso / que l'aigo d'un *touroun* arroso», S. XVII); i diu que, en el Perigord, *le Thouron* és «nom porté par plusieurs fontaines jaillissantes».

Es va trobant al llarg de la Garona: hi ha una font en el *Touron* de Lamontjoie que és al SO. d'Agén (L-e-Garona). Ja poc es pot dir que sigui gascò, en tot cas no del gascò pirinenc, perquè els testimonis que se n'assenyalen són del Gers, o sigui del dept. més pròxim a Tolosa i a Agén: tanmateix sí que deu englobar una part més o menys gran del Gers: car Polge hi recull deu *NLL Touroun*, vuit d'ells en pobles on hi ha font (*Mél. Phil. Gers.* 1959, 71); hi afegeix *Touroun* com a nom d'una font a St. Sauvy (entre Auch i Tolosa), on no hi ha turó, i un altre a Roques (entre Auch i Agén), on és al peu d'un turó però és també una font (*Mél. Phil.* 1960, 57).

Cap a l'E. no estem tan segurs d'on arribava: del *TdF* sembla deduir-se que és estrany a la llengua de Mistral (on «source» és *lauroun*, infra), i la declaració del *TdF*, «fontaine, source, dans le Var», l'acollim amb desconfiança, perquè tot seguit cita el felibre Victor Thouron nascut en aquest dept. (a Besse, † 1872): si només ho dedufés d'aquest nom, és base ben frèvola; tanmateix bé sembla que s'usa en alguna part de Provença, judicant per la forma *lei mueio dóu touroun* d'un L. Finel (*Finel* és cognom prov. i cf. *lei*). En tot cas, a l'O. de l'Erau, i ja antic: a St. Pons de Thomières la «fontaine des Recollets, qui coule aux pieds du rempart» s'havia anomenat *Théron Martinenc* fins al S. XVII, i *Theron des Pères* en el S. XVIII.¹

Notem ja, a tot això, que la -n és constant: cap forma en -ó ni en -ou, amb tot i que a la major part del